

Ewelina DZIEWOŃSKA-CHUDY
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w Częstochowie – szkoła tradycji i patriotyzmu

W roku 2013 przypada 150. rocznica wybuchu powstania styczniowego, które wywarło istotny wpływ na losy narodu polskiego. Po zakończeniu nierównej i trudnej walki oraz ostatecznej rozprawie z przywódcami i uczestnikami powstania rozpoczęły się represje, które na wiele lat zmieniły życie Polaków. W społeczeństwie polskim odżyły nadzieje wolnościowe, a tym samym wzrosło zapotrzebowanie na wyrazistą, godną naśladowania postać, będącą wzorem dla przyszłego pokolenia. Szczególnie bliska dla narodu polskiego stała się osoba ostatniego przywódcy powstania – Romualda Traugutta, który swoją postawą, patriotyzmem, głęboką religijnością i bohaterstwem zasłużył na uhonorowanie i upamiętnienie.

Wiele ulic, szkół, drużyn harcerskich oraz parków czy innych miejsc użyteczności publicznej w polskich miejscowościach nosi imię Romualda Traugutta. Jest on również doskonałym patronem dla polskiej szkoły, która aktem Zarządu Miejskiego Związku Zawodowego Nauczycielstwa Szkół Średnich w Częstochowie powstała 7 sierpnia 1920 roku. W tym dniu została przekazana na własność państwa męska szkoła średnia ogólnokształcąca, którą połączono z odkupioną prywatną szkołą męską Wincentego Szudejki. Jak pisze Janusz Kołodziejski w swojej monografii poświęconej szkole:

Z tych dwóch zakładów ówczesny Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Antoni Ponikowski powołał Gimnazjum Państwowe imienia Romualda Traugutta w Częstochowie uważając, by kształcąca się w nim młodzież miała zawsze przed oczyma najwyższy wzór cnoty obywatelskiej, bezgranicznego poświęcenia dla dobra ojczyzny, hartu woli i wzniosłości ducha¹.

¹ J. Kołodziejski, *II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w latach 1920–2000*, Częstochowa 2000, s. 21.

Program nauczania w Gimnazjum im. Traugutta oparto na obowiązującym od 1918 roku programie dla szkół średnich ogólnokształcących o profilu humanistycznym, który z niewielkimi zmianami realizowany był do 1932 roku. Wtedy to weszła w życie nowa ustawa o systemie oświaty. Zaczęto realizować tzw. ustawę jędrzejowiczowską, która wprowadziła istotne zmiany w systemie szkolnym. W wyniku reformy po ukończeniu gimnazjum uczniowie mogli przystępować do tzw. małej matury, która niestety nie upoważniała do podjęcia studiów wyższych.

W okresie okupacji niemieckiej (1939–1945) budynki Gimnazjum im. Traugutta zostały przekształcone w koszary Wehrmachtu, następnie przeznaczono je na obóz dla więźniów politycznych, by na sam koniec utworzyć w nich koszary dla formacji pomocniczych lotnictwa². Restrykcje ze strony okupanta przyczyniły się do powstania tajnych kompletów. Praca przebiegała w uciążliwych warunkach mieszkaniowych, przy zachowaniu najwyższej ostrożności. Trudu tego podjęło się wielu nauczycieli Gimnazjum im. Traugutta, którzy przypłacili potajemną edukację licznymi aresztowaniami oraz niejednokrotnie utratą życia. Wiadąc zatem, że tragiczne losy nauczycieli oraz młodych wychowanków nie zdołały powstrzymać działania szkoły, która formalnie nie istniejąc jako publiczna instytucja, doskonale wypełniła swój patriotyczny i wychowawczy obowiązek.

W 1945 roku, po wyzwoleniu Częstochowy, przystąpiono do reorganizacji szkoły. Nauczanie oparto na obowiązującym od 1932 roku programie dla gimnazjum i liceum ogólnokształcącego. Wprowadzona w życie nowa reforma z 1948 roku dopuszczała istnienie szkoły średniej ogólnokształcącej jako odrębnej jednostki szkolnej. Od tego roku pełna nazwa szkoły brzmi: Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w Częstochowie³. Utrzymano w niej dotychczasowy profil humanistyczny, w roku szkolnym 1948/1949 utworzono z dotychczasowej szkoły męskiej dwie klasy koedukacyjne. Jednakże po roku 1953 zaniechano przyjmowania dziewcząt. Od roku 1964 liceum ponownie stało się szkołą koedukacyjną i jest nią do tej pory. Przyjęto do realizacji dwa profile: matematyczno-fizyczny oraz podstawowy (humanistyczny). W latach osiemdziesiątych klasy podzielono na profil matematyczno-fizyczny, biologiczno-chemiczny oraz podstawowy. Problemy lokalowe szkoły zakończyły się w 1964 roku, kiedy to oddano do użytku szkoły nowy budynek położony przy ulicy Jana Kilińskiego 62, gdzie mieści się do dziś.

Istotne miejsce w życiu i postępowaniu Romualda Traugutta zajęły tradycja, przekazywana z pokolenia na pokolenie, ściśle związana z wychowaniem i edukacją, oraz patriotyzm. Stanowią one swoisty zbiór prawd i zasad postępowania, jednocześnie ukierunkowując człowieka odnośnie do wyboru drogi życiowej. Sylwetka Romualda Traugutta, jego zyciorys i wartości, jakim służył, kształtują

² Tamże, s. 46.

³ Tamże, s. 60–76.

tożsamość częstochowskiej szkoły i wpływają na poczucie przynależności nie tylko jej uczniów i absolwentów, ale także nauczycieli i innych pracowników. Patron liceum wskazuje drogę i uświadamia, że szkoła powinna być zakorzenionym w tradycji miejscem wzajemnego wspierania się na drodze realizacji wspólnych marzeń. Obecnemu pokoleniu przypomina o tym „Program wychowawczy II LO im. R. Traugutta”, który szczególnie nacisk wychowawczy kładzie na poznanie historii i kultywowanie tradycji szkoły, zwłaszcza poprzez formowanie postaw patriotycznych, obywatelskich i społecznych, tj. udział w uroczystościach państwowych i imprezach szkolnych, a także poprzez kształtowanie postawy proekologicznej oraz edukację kulturalną i prozdrowotną⁴.

Biorąc pod uwagę wymienione wyżej wartości związane z postacią patrona szkoły, za istotne uznano podjęcie próby ukazania form ich oddziaływań wychowawczych oraz dydaktycznych na kolejne pokolenia „trauguciaków” na podstawie monografii autorstwa J. Kołodziejskiego, J. Sętowskiego oraz J. Wrzaszczyk. Istnieniu II Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta w Częstochowie poświęcono już pięć opracowań monograficznych⁵, choć należy zaznaczyć, że wzbogacają znacznie informacje o działalności i historii szkoły, opisują losy nauczycieli i wychowanków, a także przybliżają wiedzę o patronie liceum i jego znaczeniu.

Tradycja szkolna i pokoleniowa

Absolwenci II LO im. R. Traugutta znani są w różnych obszarach życia społecznego, edukacyjnego, artystycznego i kulturalnego. Swoją sukces mogą zawdzięczać wysokiemu poziomowi nauczania, wymaganiom pedagogów oraz doskonałej organizacji i atmosferze tej placówki. Kultywowanie pamięci patrona szkoły miało istotny wpływ na wytworzenie się nowego wątku tradycji szkolnej, który bardzo wyraźnie zaznaczył się w życiu liceum w latach pięćdziesiątych. Przyczyniła się do tego działalność Stowarzyszenia Wychowanków, które swoimi inicjatywami zapoczątkowało wzrost zainteresowania w społeczeństwie częstochowskim sprawami szkoły i jej historią⁶. Źródłem wiedzy o losach i succe-

⁴ Źródło: http://2lo.traugutt.net/strony/22,statut_wso_procedury [stan z 24.05.2013].

⁵ *Jubileusz 50-lecia Liceum im. R. Traugutta w Częstochowie*, „Komunikaty Naukowe” Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, oddział częstochowski, red. Z.J. Mikołajtis i A. Baranowski, r. 9, t. 22, Częstochowa 1971; J. Kołodziejski, *II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta...*; J. Kołodziejski, *85 lat Gimnazjum i Liceum im. R. Traugutta w Częstochowie 1920–2005*, Częstochowa 2005; „Traugutt”. *II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w Częstochowie*, red. J. Sętowski, Częstochowa 2010; J. Wrzaszczyk, *II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w Częstochowie. 90 lat tradycji*, Częstochowa 2010.

⁶ J. Kołodziejski, *85 lat Gimnazjum i Liceum im. R. Traugutta...*, s. 6.

sach uczniów liceum dla współczesnych wychowanków szkoły są wspomnienia spisane przez samych absolwentów oraz nauczycieli.

Należy podkreślić, iż podstawowym celem szkoły, oprócz przekazywania tradycji, jest nieprzerwanie od kilkunastu już lat

[...] kształcenie i wychowanie kolejnych pokoleń polskiej inteligencji, ludzi niemal z definicji niepokornych, którzy nie tylko starają się rozumieć otaczającą ich rzeczywistość, ale też brać za nią odpowiedzialność⁷.

Z kolei J. Sętowski napisze:

Współczesność przeplata się w „Traugucie” z historią – zespala je tradycja, patriotyzm lokalny i szkolny⁸.

O kulcie tradycji pokoleniowej mogą świadczyć zawarte w monografii J. Kołodziejskiego wspomnienia i anegdoty absolwentów i nauczycieli II LO. Wspomnienia – jakże żywe – przywołują pamięć o uczących profesorach, którzy swoim darem i umiejętnościami pedagogicznymi wychowali uczciwych i inteligentnych ludzi. Wielu z nich to zasłużeni ludzie nauki oraz kultury, m.in. Maria Gapany (nauczycielka języka francuskiego), Franciszek Gollenhoffer (historyk), Kazimierz Kusiba (geograf i historyk), Antoni Rosikoń (profesor nauk technicznych) czy Gustaw Gracki (bohater Powstania Warszawskiego).

Według J. Kołodziejskiego, tradycja zakorzeniona jest również w wymianie międzyszkolnej uczniów, która została zapoczątkowana w latach dziewięćdziesiątych i objęła placówki w USA, Francji, Niemczech, Włoszech i na Ukrainie. Kolejnym ważnym aspektem, który należy poruszyć, jest przygotowanie młodzieży liceum do podjęcia studiów wyższych. Mają temu służyć liczne zajęcia pozaszkolne i koła zainteresowań, z których największą popularnością wśród uczniów cieszą się kółka: matematyczne, fizyczne, astronomiczne, geograficzne i giełdowe. W II LO rozwijano również kulturalne zamiłowania i zainteresowania młodzieży. Klasy bywały na koncertach w Filharmonii Częstochowskiej lub też wyjeżdżały na spektakle teatralne do różnych miast Polski. Do wieloletniej tradycji należą spotkania uczniów ze znanymi pisarzami, naukowcami, politykami czy artystami.

Uczniowie „Traugutta” wykazywali szczególne zamiłowanie do muzyki, a zwłaszcza śpiewu. We wczesnych latach istnienia szkoły postacią niezwykle wybitną i uzdolnioną okazał się prof. Karol Wopaleński, który nauczał śpiewu i komponował. W latach trzydziestych zastąpił go prof. Edward Mąkosza, następnie prof. Marian Zawadzki, prof. Leon Jelonek, a następnie prof. Krzysztof Pośpiech, który to stworzył zespół wokalny-instrumentowy i chór. Za jego też kadencji młodzież szkoły zdobywała liczne nagrody i dyplomy za osiągnięcia muzyczne. Obecnie tradycję tę przejęła prof. Anna Gołębiowska.

⁷ Tamże, s. 7.

⁸ „Traugutt” II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta..., s. 7.

Warto zgodzić się z autorem, iż do tradycji muzycznych szkoły, utrwalanej przez ostatnie kilkanaście lat, należy zaliczyć rokroczny udział chóru i zespołu szkolnego wraz z solistami w spotkaniach kolędowych i w koncertach maryjnych w Katedrze Częstochowskiej. Do tego należy dołączyć spotkania kolędowe dla dzieci z domów dziecka oraz szkół specjalnych w Częstochowie⁹. Tradycją muzyczną szkoły stał się również udział uczniów w olimpiadach artystycznych i liczne osiągnięcia na tej niwie.

Kultura fizyczna jest również ważną częścią rozwoju młodego człowieka, dlatego też w „Traugucie” obserwowano liczne formy aktywności na tym polu.

W czasie pierwszej wojny światowej dało się zaobserwować pierwsze załężki harcerstwa, które dopiero po odzyskaniu przez Polskę niepodległości uformowało się w drużynę harcerską¹⁰. Najlepiej rozwiniętą drużyną harcerską w „Traugucie” był działający już w latach siedemdziesiątych Szczep Harcerski im. Bohaterów Powstania Styczniowego. Młodzież zorganizowała własną harcówkę, zrADIOfonizowała szkołę, a poszczególne drużyny pomagały przy przygotowywaniu terenu pod budowę nowej sali gimnastycznej. Dumą szczepu był zespół „Totem”, który składał się ze 170 osób – uczestników chóru, zespołu tanecznego i instrumentalnego. Młodzież tworzyła muzykę, pisała teksty, grała i śpiewała. Zespół gościł w telewizji, radiu i koncertował za granicą. Swoje sukcesy odnosili również dzięki wysiłkowi i zaangażowaniu szczepowego, podharcemistrza prof. Włodzimierza Kolmana. Jak pisze J. Kołodziejcki:

Sama młodzież mówiła o swoim harcerstwie, że jest inne, takie, w którym pracuje się samodzielnie i odpowiada za własną pracę nie dlatego, że był rozkaz, ale dlatego, że koledzy im zaufali¹¹.

Warto więc podkreślić aktywność i dojrzałość tamtego pokolenia, które swoje poglądy kształtowało, biorąc również udział w akademiach i konferencjach organizowanych z okazji rocznic państwowych. Przygotowywano także wiele imprez szkolno-harcerskich, jak Dzień Sportu, zawody szachowe czy pływackie. Szczególne miejsce w życiu harcerskim szkoły zajmował Klub Literacki działający w latach 1975–1979¹². Klub ten organizował liczne akademie i imprezy szkolne oraz audycje radiowe. Członkowie Klubu zwiedzali muzea i domy wystawiennicze, zajmowali się też organizacją wycieczek szkolnych.

Widać zatem, jak ważną rolę w przekazywaniu wartości społecznych, organizacyjnych i kulturalnych wychowankom szkoły odegrało harcerstwo. O miejscu harcerzy w życiu szkoły stanowią udokumentowane księgi z wydarzeń harcerskich, które dają wgląd w jej tradycję i historię.

⁹ J. Kołodziejcki, *85 lat Gimnazjum i Liceum im. R. Traugutta...*, s. 74.

¹⁰ Tamże, s. 89.

¹¹ Tamże, s. 90.

¹² Tamże, s. 91.

Nie byłoby szkoły ani jej silnej tradycji, gdyby nie kadra nauczycielska. Oprócz wysokiego poziomu nauczania, uzyskano również pozytywne wyniki wychowawcze. Autor monografii poświęconej liceum napisze tak o kadrze profesorskiej: „To ona wypromowała «Traugutta» na jedno z najlepszych Liceów w mieście i województwie”¹³. Nie pominie również uczniów, pisząc: „Nasi wychowankowie na wszystkich kontynentach świata zaświadczą o miejscu szkoły w ich sercach i pamięci”¹⁴. Podążając w naszych rozważaniach za autorem, przeczytamy o „Traugucie”:

Dorobek szkoły wyraża się nie tylko liczbą absolwentów, pozycją jaką zajęli oni w społeczeństwie, ale także i tym, jaki aktualnie poziom dydaktyczny, naukowy i wychowawczy reprezentuje szkoła, jaką opinią cieszy się w środowisku. Bogate i ciekawe indywidualności uczących wywarły poważny wpływ na umysły wielu pokoleń uczniów. Przyczyniły się nie tylko do wyboru kierunku studiów, ukształtowały zamiłowania, ale również spowodowały poszukiwania światopoglądowe¹⁵.

W swej monografii, wydanej z okazji 85 lat istnienia szkoły, J. Kołodziejski wymienia biogramy nauczycieli, którzy

[...] swoimi życiorysami zaświadczać, że „Traugutt” to dla nich nie tylko historyczna nazwa, ale i tradycje, które dzisiaj są coraz rzadziej podtrzymywane, ale tym cenniejsze. O tyle więc możemy się czuć spadkobiercami osiemdziesięcioletniej tradycji Traugutta, o ile działalność kolejnych pokoleń zachowujemy w pamięci, i o ile ich postawę próbujemy naśladować. Natchnieniem może zawsze być dla nas nasz Patron [...]”¹⁶.

Do zasłużonych nauczycieli i pracowników „Traugutta” autor zalicza: Jadwigę Bereśniewicz, Marię Bojanek, Annę Burchacką, księdza prałata Józefa Chwi-steckiego, Aleksandra Cieślaka, Alicję Czarnotę, Mirosława Desperaka, Otylię Gałęcką, Marię Gollenhofer, Annę Gołębiowską, Jerzego Grzywnowicza, Antoniego Jankowskiego, Leokadię Kołodziejczyk, Krystynę Krupop-Iskrę, Kazimierza Kusibę, Franciszkę Lecińską, Urszulę Ludwin, Zofię Muskalską, Andrzeja Muszyńskiego, Dorotę Nicpoń, Reginę Pajączek, Tadeusza Płomińskiego, Antoniego Rosikoń, Lecha Szymczyka, Stefana Tatarkiewicza, Bolesława Wolnickiego, Jadwigę Wrzaszczyk, Natalię Znamierowską oraz Kazimierza Zygmunta. Jest to zapewne kilka nazwisk spośród kilkuset pracujących w Liceum nauczycieli, którzy swoją wiedzą, postawą i talentem pedagogicznym wpływali na pozytywne wychowanie i świadome wybory młodych ludzi.

Z kolei J. Wrzaszczyk w swojej monografii zamieściła rozdział poświęcony sile tradycji w II LO. im. R. Traugutta w Częstochowie. Autorka twierdzi:

[...] najważniejsze tradycje i symbole szkoły powstawały w różnych okresach istnienia szkoły. Niektóre utrwały się i wchodziły na stałe do kalendarza imprez szkolnych, inne wydarzenia, często bardzo ciekawe, były jednorazowe lub przez pewien czas funkcyjono-

¹³ J. Kołodziejski, *II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta...*, s. 99.

¹⁴ Tamże, s. 99.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ J. Kołodziejski, *85 lat Gimnazjum i Liceum im. R. Traugutta...*, s. 106.

wały jako tradycje i zanikały, pojawiały się inne. „Traugutt” jest szkołą, która dba o swój wizerunek i szanuje własną tradycję¹⁷.

Do tradycji II LO Wrzaszczyk zalicza sztandar szkoły z nazwą i wizerunkiem patrona Romualda Traugutta. Pierwszy sztandar szkoła otrzymała od Komitetu Rodzicielskiego w 1946 roku, kolejny w 1967 ufundowała Spółdzielnia „Jedność”, zaś trzeci sztandar to dar Komitetu Rodzicielskiego i Stowarzyszenia Absolwentów z 2007 roku. Sztandar szkoły towarzyszy wszystkim ważnym wydarzeniom i uroczystościom. Stanowi symbol uczniowskich ślubowań, towarzyszy maturzystom opuszczającym szkolne mury, jest również obecny w czasie pogrzebów pracowników bądź wychowanków.

Kolejnym elementem tradycji są mundury i tarcze szkolne. Przed wojną młodzież obowiązywało noszenie mundurków oraz czapek uczniowskich. Po wojnie zrezygnowano z mundurów szkolnych, konieczne było jednakże noszenie granatowych czapek z czarnym otokiem oraz tarcz szkolnych na lewym rękawie okrycia. W latach siedemdziesiątych w wielu szkołach praktycznie zrezygnowano z tego wymogu¹⁸. Obecnie nie ma już takiego obowiązku. Zapewne wielu wychowanków z nostalgią wspomina tamte czasy oraz, co więcej, posiada tarcze szkolne w swoich szkolnych pamiątkach.

Istotnym składnikiem tradycji „Traugutta” stał się wprowadzony w 1988 roku uchwałą Rady Pedagogicznej II LO Dzień Patrona Szkoły, którego odchody organizowane są każdego roku w styczniu, na pamiątkę powstania styczniowego i urodzin Romualda Traugutta (ur. 16.01.1826 r.). Dzień ten ma własny porządek dydaktyczno-wychowawczy, najważniejszym jego punktem stał się konkurs wiedzy o powstaniu styczniowym i przywódcy powstania¹⁹. Konkurs ten jest obowiązkowy dla klas pierwszych. Niektóre klasy organizują debaty społeczno-polityczne, uczestniczą w projekcji filmów historycznych. W tym czasie zaprasza się na wykłady cenionych pracowników naukowych z uczelni częstochowskich. Organizowane przez młodzież konkursy są doskonałą okazją do jeszcze lepszego poznania historii Polski oraz jej bohaterów.

Imprezą mającą długą tradycję jest „Rajd Traubeanów”, który powstał w 1982 roku jako „Złaz Trauguciaków” z inicjatywy Samorządu Uczniowskiego i jego opiekunki prof. Reginy Pajączek²⁰. Rajd jest organizowany każdego roku we wrześniu (w sobotę) dla wszystkich pierwszoklasistów. Trasa wiedzie wybranymi szlakami Jury Krakowsko-Częstochowskiej, a kończy się spotkaniem pod skałą Biakło w Olsztynie i wspólnym ogniskiem. Impreza ta ma za zadanie zintegrować społecznie młodzież z wychowawcami oraz utrwalić pierwsze „szkolne przyjaźnie”.

¹⁷ J. Wrzaszczyk, *II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta...*, s. 26.

¹⁸ Tamże, s. 27.

¹⁹ Tamże, s. 28.

²⁰ Tamże.

Cyklicznym wydarzeniem w życiu szkoły stały się tzw. „Romualdy”, czyli impreza organizowana od 1993 roku, wzorowana na gali rozdania Oscarów w Los Angeles. Pomysł polegał na wręczaniu gipsowych statuetek, złotych lub srebrnych, w kształcie patrona szkoły nominowanym uczniom i nauczycielom.

Kolejnym nadawanym w II LO wyróżnieniem był „Trauguciak Roku”, czyli najlepszy maturzysta każdego roku szkolnego. Kandydaturę zgłaszał wychowawca klasy, uwzględniając wyniki w nauce, intelekt, postawę etyczną i społeczną oraz wkład w wizerunek szkoły²¹.

Ważną tradycją szkoły jest czerzenie rocznic narodowych i świąt państwowych. W tym też celu z inicjatywy ówczesnej dyrektor szkoły, prof. Honoraty Szyller, w 1987 roku utworzono Izbę Pamięci Narodowej. Początkowo były w niej miniatury pomników pamięci narodowej w Polsce, z czasem stała się miejscem gromadzenia dokumentów historycznych, kronik szkolnych, zdjęć, plansz²². Ta Szkolna Izba Pamięci stale inspiruje historyków i młodych badaczy do ciągłego poszukiwania i gromadzenia materiałów historycznych oraz znakomicie dopełnia wychowanie patriotyczne młodzieży.

Zjazdy absolwentów, jak pisze J. Wrzaszczyk, miały już miejsce w okresie międzywojennym, ale szczególnie uroczyście obchodzono 50-lecie istnienia szkoły w 1971 roku²³. Zjazdy te stanowią okazję do wspólnych spotkań absolwentów i wychowawców, wymiany międzypokoleniowej i służą utrwalaniu szkolnej tradycji. Powstały w 2007 roku z inicjatywy prof. Krzysztofa Ponchały „Dzień Seniora” skupia pracowników szkoły, którzy przeszli już na emeryturę oraz przyszłych kandydatów, gdyż dzień ten jest także „dniem otwartym”,

Ma więc miejsce spotkanie pokoleniowe w naszej społeczności²⁴.

W latach 1945–1989 życie szkoły miało coraz bardziej bezpośredni związek z aktualnymi wydarzeniami w kraju. Władze oświatowe wychodziły z założenia, że należy zapoznać młodzież z dokonującymi się przemianami²⁵. Stąd też szkoła zaczęła uczestniczyć w różnego rodzaju akcjach społecznych, obchodach świąt państwowych i zwycięskich bitew armii radzieckiej, akcjach na rzecz pokoju w kraju. Większość świąt państwowych stawała się ideologiczną okazją do manipulowania młodzieżą.

Nauczyciele „Traugutta” prowadzili również oprócz dydaktyki bardzo szeroką działalność naukową, kulturalną i społeczną. Z inicjatywy jednego z nich, Józefa Mikołajtisa, nauczyciela języka polskiego, w 1956 roku powstało Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza Oddział w Częstochowie²⁶, którego

²¹ Tamże, s. 30.

²² Tamże, s. 31.

²³ Tamże, s. 33.

²⁴ Tamże, s. 34.

²⁵ A. Cieślak, *II Liceum Ogólnokształcące im. R. Traugutta w latach powojennych i czasach PRL (1945–1989)*, [w:] „Traugutt”. *II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta...*, s. 91.

²⁶ Tamże, s. 100.

działalność poszerzała zainteresowania badaczy w regionie i nie tylko. Uczniowie II LO zostawali laureatami olimpiad tematycznych i przedmiotowych, zajmowali wysokie miejsca w konkursach poezji, recytatorskich, plastycznych, krajoznawczych, sportowych, organizowanych przez ówczesną władzę ludową.

Tradycją szkolną stały się spotkania z interesującymi ludźmi nauki i kultury. W 1964 r. młodzież spotkała się z poetą, powieściopisarzem Janem Baranowiczem, pisarzem eseistą Janem Parandowskim. W 1969 r. szkołę odwiedzili: krakowski poeta i dziennikarz Tadeusz Śliwiak, w 1977 r. polska aktorka Ryszarda Hanim, w 1979 r. pisarz, scenarzysta, absolwent liceum Władysław Terlecki, w 1983 pisarka Krystyna Kolińska, w 1986 dziennikarz muzyczny Wojciech Mann oraz w latach późniejszych jeszcze wielu innych przedstawicieli życia polskiej nauki i kultury²⁷.

Z inicjatywy nauczycielki, polonistki Leokadii Kołodziejczyk, w 1973 r. powstało Koło Miłośników Teatru, które miało próby i przygotowywało spektakle na scenie częstochowskiego teatru²⁸. W tym okresie zaczęto organizować wyjazdy z uczniami do krakowskich i warszawskich teatrów. Wycieczki te w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych stały się szkolną tradycją. Jak pisze Aleksander Cieślak:

Popularność wyjazdów na przedstawienia teatralne nasiliła się w początkach lat 80. Powodem była zmieniająca się lawinowo sytuacja polityczna w kraju i coraz bardziej zaangażowany w przemiany program repertuarowy teatrów. Tradycją stało się, że wszystkie klasy przynajmniej dwa razy w roku wyjeżdżały na spektakle do Krakowa, Łodzi i Warszawy²⁹.

Ważnymi wydarzeniami w życiu szkoły były powstające w latach sześćdziesiątych i osiemdziesiątych szkolne kabarety, kółka polonistyczne prowadzące własną, szkolną gazetkę, chóry i zespoły wokalne czy też zespoły fletowe oraz organizacje harcerskie. Młodzież podejmowała również liczne inicjatywy społeczne, np. na rzecz walki z analfabetyzmem, zbiórkę książek dla chorych ze szpitali zakaźnych, wspieranie chorych dzieci oraz dzieci z domów dziecka, sadzenie drzew i krzewów, akcje „Sprzątanie świata” i „Czysta Jura”, kwestę na rzecz utrzymania i renowacji cmentarzy częstochowskich. Uczniowie uczestniczyli także w zagranicznych obozach w ramach Ochotniczych Hufców Pracy (dalej: OHP). Obozy te w latach osiemdziesiątych były bardzo popularne ze względu na możliwości zarobkowe za granicą. Obozy takie odbyły się w Bułgarii, Czechosłowacji, na Węgrzech i w NRD³⁰.

Obok działalności społeczno-kulturalnej w okresie PRL silnie rozwinęły się sport i turystyka. Młodzież „Traugutta” odnosiła sukcesy lekkoatletyczne, w piłce siatkowej i koszykówce, tenisie stołowym, piłce ręcznej, w zawodach strzeleckich z karabinku pneumatycznego oraz w sportach zimowych, takich jak nar-

²⁷ Tamże, s. 110.

²⁸ Tamże, s. 112.

²⁹ Tamże, s. 113.

³⁰ Tamże, s. 129.

ciarstwo, łyżwiarstwo czy hokej na lodzie. Liczne zwycięstwa odnotowano też pośród szachistów raz pływaków „Traugutta” (efekt posiadania przez szkołę krytej pływalni³¹).

Począwszy od lat czterdziestych, w „Traugucie” organizowano wyprawy turystyczne i krajoznawcze – wycieczki, zimowiska i obozy wędrowne, m.in. do Olczy koło Zakopanego, Poronina, Nałęczowa. W 1975 r. po raz pierwszy w historii szkoły obóz miał miejsce poza granicami kraju, w Kranevo w Bułgarii, w następnych latach trasa została poszerzona o kolejne kraje bałkańskie, a w roku 1988 nauczyciel A. Cieślak zorganizował obóz po krajach Europy Zachodniej, który zapoczątkował następne serie wypraw po Europie i nie tylko³².

W okresie transformacji politycznej w kraju, w latach 1989–2010, młodzież z „Traugutta” odnosiła jeszcze większe sukcesy na olimpiadach przedmiotowych i konkursach, a niektórym uczniom udawało się także zdobyć stypendium Prezesa Rady Ministrów. Począwszy od 2007 r., organizowane jest coroczne „Wielkie Dyktando w Traugucie”, którego inicjatorami byli polonistka Agnieszka Henel oraz pedagog szkolny Marek Podgórski. Międzynarodowa wymiana międzyszkolna została poszerzona o realizację projektów Socrates Comenius i umożliwiła wyjazdy do kolejnych krajów europejskich dla mniej zamożnych uczniów³³.

Za znaczny sukces wychowawczy należy uznać działalność młodzieży na rzecz osób starszych, chorych oraz potrzebujących. Dzięki silnie rozwijającemu się wolontariatowi, pomoc dotarła do domów dziecka, osób niepełnosprawnych fizycznie i umysłowo, częstochowskiego hospicjum czy też czekających na operację. Prężnie działały szkolne koła, tj. „Caritas”, „Mosty”, Polski Czerwony Krzyż, Liga Ochrony Przyrody.

J. Sętowski podkreśla, iż w latach 1989–2010 ważny element życia szkolnego oraz podtrzymywania tradycji stanowiła działalność kulturalna. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych, dzięki zaangażowaniu polonistki Wiesławy Mecmajer, zostało reaktywowane w liceum koło teatralne, co zaowocowało licznymi wystąpieniami zarówno przed widzami z „Traugutta”, jak i z innych częstochowskich szkół. Edukacja teatralna przekładała się także na wyjazdy młodzieży na przedstawienia do teatrów w Polsce. Cennym doświadczeniem dla uczniów były również spotkania i rozmowy z zaproszonymi ludźmi sceny i ekranu. Szkołę w tym okresie odwiedzili m.in. absolwent „Traugutta”, aktor Sambor Czarnota, reżyser Dariusz Gajewski czy też znany aktor Mateusz Damięcki³⁴.

Do wydarzeń kulturalnych w obszarze działalności szkoły warto zaliczyć również funkcjonowanie chóru żeńskiego, który w końcu lat osiemdziesiątych

³¹ Tamże, s. 136–146.

³² Tamże, s. 149.

³³ J. Sętowski, „Traugutt” w okresie transformacji politycznej w kraju i w III Rzeczypospolitej (1989–2010), [w:] „Traugutt”. II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta..., s. 151–152.

³⁴ Tamże, s. 156–159.

założyła Anna Gołębiowska, nauczycielka wychowania muzycznego (później wiedzy o kulturze). Chór odnosił liczne sukcesy (podobnie jak jego soliści), wzbogacał imprezy organizowane na terenie szkoły, np. z okazji Dnia Patrona Szkoły czy Narodowego Święta Niepodległości, urozmaicał spotkania kolędowe dla dzieci z domów dziecka czy też ze szkół specjalnych³⁵.

Dużą aktywnością cechowała się grupa młodzieży zainteresowana fotografią. Dzięki zaangażowaniu pedagoga szkolnego M. Podgórskiego, uczniowie prezentowali swój dorobek m.in. w częstochowskiej Galerii Teatru From Poland, w pubie Oslo, odnosili indywidualne sukcesy, takie jak Grand Prix w Konkursie Fotografii Osobistej „Moja Częstochowa” czy też w Konkursie Fotograficznym „Klimaty Częstochowy” oraz „Autorytet”³⁶.

Uczniowie próbowali swoich sił również w dziennikarstwie, tworząc gazetkę szkolną II LO im. R. Traugutta w Częstochowie „LOT”. Inicjatorem i opiekunem tej gazetki był nauczyciel Aleksander Cieślak³⁷. W gazetce były zamieszczane bieżące informacje z życia szkoły, sylwetki nauczycieli oraz uczniów, wywiady z pedagogami i młodzieżą szkolną. Pojawiały się też próby twórczości literackiej uczniów, artykuły dotyczące wydarzeń kulturalnych w mieście, recenzje książek, filmów i przedstawień teatralnych. Jak zaznacza Sętowski:

Do połowy 2010 r. ukazało się 25 numerów pisma, które dzięki profesjonalizmowi swoich dziennikarzy i fotoreporterów zdobyło szereg nagród: w 2007, 2008 i 2010 r. podczas IX, X i XII Częstochowskiego Przeglądu Gazet Szkolnych, w kategorii gazet szkolnych ponadgimnazjalnych zostało uznane za najlepsze w Częstochowie [...] ³⁸.

Młodzież uczestniczyła w warsztatach dziennikarskich, które kilkakrotnie prowadził dziennikarz „Życia Częstochowskiego”, absolwent liceum Janusz Pawlikowski oraz pracownicy Instytutu Filologii Polskiej Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie w ramach trzyczęściowych warsztatów zorganizowanych przez A. Henel, opiekunkę zespołu redakcyjnego pisma „LOT”³⁹.

Ważną rolę w przekazywaniu szkolnej tradycji oraz w szerzeniu edukacji kulturalnej stanowi serwis założony przez pedagoga szkolnego www.traugut.net, który od 2006 r. stał się oficjalnym portalem liceum⁴⁰. W serwisie tym uczniowie publikują napisane przez siebie wiersze, artykuły, recenzje, zamieszczają wykonane przez siebie zdjęcia, pliki mp3 z wystąpieniami z koncertów szkolnych oraz własnymi utworami muzycznymi. Portal zawiera wiele niezbędnych dla uczniów linków do stron instytucji bądź organizacji młodzieżowych oraz do blogów czy też fotoblogów prowadzonych przez pedagogów i uczniów liceum.

³⁵ Tamże, s. 159–161.

³⁶ Tamże, s. 162–164.

³⁷ Tamże, s. 164.

³⁸ Tamże, s. 165.

³⁹ Tamże, s. 166.

⁴⁰ Tamże, s. 166.

Warto odnieść się również do strony internetowej poświęconej absolwentom gimnazjum i liceum im. R. Traugutta w Częstochowie – www.absolwent.traugutt.net, stale aktualizowanej przez nauczyciela liceum A. Cieślaka. Strona ta zawiera wykaz absolwentów poczynając od 1920 r., kronikę szkolną, galerię, wspomnienia nauczycieli i wychowanków, ciekawe biogramy, opisy spotkań po latach oraz wiele innych cennych informacji o bieżących losach i sukcesach pedagogów i byłych uczniów. Stanowi doskonałe źródło dla przyszłych badaczy historii szkoły.

Nie sposób nie wspomnieć również o rozwoju kultury fizycznej, która we wspomnianym okresie stanowiła ważną dziedzinę wychowania młodych ludzi. Młodzi sportowcy największe sukcesy odnosili w koszykówce, która należała do najchętniej uprawianych dyscyplin sportowych w szkole. Nieco skromniej prezentowały się wyniki w siatkówce. Znaczne osiągnięcia odnosiły również drużyny piłki nożnej chłopców, lekkoatletów, łyżwiarzy, tenisistów stołowych, szachistów czy też pływaków.

Wśród silnie rozwiniętej turystyki szkolnej i wspomnianych już wyjazdów zagranicznych organizowanych przed A. Cieślaka warto odnotować informację o odbywających się od 2004 r. wyprawach rowerowych klubu cyklistów Traugutt Bikes Team. Inicjatorem założenia grupy był przywoływany wcześniej pedagog szkolny M. Podgórski. Wraz z uczniem Mateuszem Lewandowskim zapoczątkowali pierwszą Częstochowską Masę Krytyczną – imprezę rowerową gromadzącą co miesiąc sympatyków tego sportu z regionu częstochowskiego⁴¹.

J. Sętowski napisze:

Częścią tradycji szkoły są zjazdy, spotkania absolwentów oraz pielęgnowanie pamięci o „trauguciakach”, którzy odeszli – dyrektorach, nauczycielach, znakomitych wychowankach⁴².

Poczynając od 2007 r., młodzież kultywuje pamięć o zmarłych, odwiedzając corocznie przed 1 listopada cmentarze częstochowskie Kule i św. Rocha. Wraz z nauczycielami oddaje hołd pochowanym tam pedagogom oraz uczniom, w większości ofiarom wojen, zapala znicze oraz, co ważne, pozostawia symbol szkoły – charakterystyczną tarczę. Pamięć o tych, których już nie ma, przywoływana jest zawsze podczas zjazdów i spotkań absolwentów. Weszły one już na stałe do harmonogramu obchodów kolejnych rocznic istnienia szkoły.

Widać zatem wyraźną zmianę w mentalności i kulturze młodego pokolenia „trauguciaków”, które w latach transformacji politycznej było mocno zakorzenione w tradycji szkolnej, nakazującej przede wszystkim uczyć i wychowywać oraz, co jest bardzo istotne, przez to właśnie wychowanie pomagać drugiemu człowiekowi. Taka właśnie jest i była młodzież „Traugutta”, tacy są jego uczniowie i absolwenci.

⁴¹ Tamże, s. 170.

⁴² Tamże, s. 173.

Wychowanie patriotyczne

Spośród cech osobistych R. Traugutta, które w znacznym stopniu przyczyniły się do powstania i rozpowszechnienia legendy, warto podkreślić jego głęboką religijność, pracowitość, obowiązkowość, odwagę oraz patriotyzm, który od najmłodszych lat był mu wpajany przez babkę Justynę Błocką. J. Kołodziejski wspominał jeszcze o organizacyjnych i wojskowych zdolnościach Traugutta, dyscyplinie w stosunku do podwładnych oraz o trosce o dobro żołnierzy⁴³. Autor powołuje się również na listy dyrektora Wydziału Prasy w okresie dyktatury Traugutta, który napisał:

Miłość ojczyzny była w nim siłą mistyczną, wiążącą ziemię z niebem, a dokładniej jeszcze powiedzieć by należało: podnoszącą ziemię do nieba, przekazującą mu do urzeczywistnienia ziemskie nasze ideały. Był to ostatni poeta romantyk z doby wzlotów religijnych w patriotyzmie polskim, czynnym i czynnie spełnianym. Gdy się go słuchało, patrzyło na niego jak na zjawisko nadziemskie. Równego mu wiarą nie wydała tak krwawa burza serc naszych⁴⁴.

Widać zatem wyraźnie, iż R. Traugutt łączył ogromną religijność z poświęceniem dla ojczyzny. Taki obraz dyktatora powstania był przekazywany przez jego współpracowników. Bohaterstwo i martyrologia samego Traugutta oraz pozostałych powstańców nie zostały zapomniane. Stanowią one część patriotyczną dziedzictwa narodowego naszego kraju. Podczas aresztowania i przetrzymywania przez rosyjską policję Traugutt nie wydał nikogo spośród swoich współpracowników. Wyrokiem Audytoriatu Polowego został zdegradowany i skazany na karę śmierci. Wyrok wykonano przez powieszenie dnia 5 sierpnia 1864 r. na zboczach Cytadeli Warszawskiej. Kołodziejski podkreślił, iż to nie sukcesy wojskowe, a miesiące tajemnej dyktatury i męczeńska śmierć oraz wspomnienia i wystąpienia dawnych współpracowników przyczyniły się do tworzenia legendy R. Traugutta⁴⁵.

Należy stwierdzić, iż w etos Polaków wpisany jest również duch ofiary. Wychowankowie „Traugutta” „ofiarnie, gromadnie stawali w szeregach żołnierskich, szli na front i ginęli w walkach”⁴⁶. Rozdział XV monografii poświęcony jest kalendarium ważniejszych wydarzeń w historii szkoły. Tabela obejmuje okres od 1920 r., kiedy to utworzono Gimnazjum im. R. Traugutta, poprzez kolejne nominacje dyrektorskie, reformy oświatowe, datę stracenia dyrektora szkoły Dominika Zbierskiego (1940 r.), aż po 85-lecie powstania szkoły.

We wcześniejszym opracowaniu z 2000 r. Kołodziejski wspominał, iż martyrologia nauczycieli częstochowskich rozpoczęła się w pierwszych dniach września 1939 r. Wśród pierwszych zatrzymanych znaleźli się również nauczyci-

⁴³ J. Kołodziejski, *II Liceum Ogólnokształcące im. R. Traugutta...*, s. 20.

⁴⁴ J.K. Janowski, *Pamiętniki o powstaniu styczniowym, t. II, Warszawa 1925*, [w:] tamże, s. 20.

⁴⁵ Tamże, s. 19.

⁴⁶ Tenże, *85 lat Gimnazjum i Liceum im. R. Traugutta...*, s. 9.

cie „Traugutta”. Z rozkazu Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy aresztowano i zamordowano także około 30 uczniów szkoły, co jednak nie wpłynęło na wstrzymanie tajnego nauczania, którego w latach 1939–1945 podjęło się 14–16 nauczycieli. Liczba uczniów, którzy polegli w walkach z okupantem oraz zostali zamordowani w obozach koncentracyjnych lub w wyniku aresztowań i ulicznych łapanek, sięga ponad 107 osób, choć należy przypuszczać, że jest ona znacznie większa⁴⁷. W tym właśnie miejscu warto pochylić się nad postacią D. Zbierskiego, który podzielił męczeńskie losy patrona szkoły. Od 1938 r. sprawował funkcję dyrektora gimnazjum. Kadencja Zbierskiego przypadła w okresie realizowania przez władze oświatowe koncepcji tzw. wychowania państwowego. Dyrektor Zbierski był silnie zaangażowany w walkę o szkołę polską i wyczulony na kwestię formowania osobowości uczniów, zwłaszcza w aspekcie patriotycznym i obywatelskim, czym ówczesna rosyjska szkoła się nie zajmowała.

Kształtowaniu takiego wychowanka – obywatela niepodległej Rzeczypospolitej – podporządkował D. Zbierski swoją działalność jako dyrektor gimnazjum. Temu celowi służył udział uczniów gimnazjum w uroczystościach narodowych, państwowych i szkolnych⁴⁸.

Aresztowany przez gestapo, 3 lipca 1940 r. w lesie koło wsi Apolonka (gmina Janów) został rozstrzelany. Warto zatem podkreślić postawę dyrektora Zbierskiego, która często jest przywoływana podczas uroczystości państwowych i zjazdów absolwentów odbywających się na terenie szkoły.

Odwołując się do historii szkoły Kołodziejski stwierdza, że gimnazjum od początku swego istnienia miało charakter humanistyczny. Uczono historii ze szczególnym umiłowaniem do kraju ojczystego, ale bez nienawiści do nikogo. Podkreśla również, iż maturę zdawali także uczniowie ze szkół żydowskich, stąd znaczna liczba absolwentów tegoż pochodzenia⁴⁹.

Można zaznaczyć, że autor wielokrotnie w swoich monografiach pokazuje, iż II LO im. R. Traugutta w Częstochowie dotrzymuje wierności ideałom swojego patrona – patrioty, o czym świadczą tragiczne losy nauczycieli i wychowanków oraz silne i nieustające zaangażowanie pedagogów w wychowanie patriotyczne młodego pokolenia.

Analizując wątek patriotyczny w monografii J. Wrzaszczyk, warto skupić się jeszcze nieco na historii szkoły, a zwłaszcza przypomnieć wpis na świadectwach maturalnych absolwentów z roku 1920/1921, który brzmi następująco: „W roku 1920 podczas najazdu nieprzyjaciół stanął do obrony Ojczyzny w szeregach armii ochotniczej”⁵⁰. Zdaniem Wrzaszczyk, wpis ten należy uznać za wypełnienie ideowego testamentu patrona szkoły Romualda Traugutta. Tragiczne losy póź-

⁴⁷ Tenże, *II Liceum Ogólnokształcące im. R. Traugutta...*, s. 54–55.

⁴⁸ Tamże, s. 124.

⁴⁹ J. Kołodziejski, *85 lat Gimnazjum i Liceum...*, s. 10.

⁵⁰ J. Wrzaszczyk, *II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta...*, s. 9.

niejszych wychowanków szkoły są kontynuacją patriotycznych tradycji liceum. Tablice pamiątkowe i wyryte w kamieniu nazwiska pokazują tych, którzy dla ojczyzny zapłacili najwyższą cenę⁵¹.

Nie sposób nie wspomnieć także o roli nauczyciela – wychowawcy w przekazywaniu wartości patriotycznych. „«Traugutt» miał szczęście do silnych osobowości nauczycielskich”⁵² – jak pisze Wrzaszczyk – dlatego też warto zatrzymać się nad wspomnieniami profesor Heleny Głowackiej, pracującej w latach 1973–1990 nauczycielki chemii, która tak pisze o swojej pracy:

Zwracałam szczególną uwagę na patriotyczne wychowanie moich uczniów w tamtych trudnych czasach dla naszego kraju. W prowadzonych rozmowach przytaczałam przykłady osiągnięć Polaków w kulturze, nauce, historii. Jedna lekcja wychowawcza w tygodniu była tylko „kroplą w morzu potrzeb”⁵³.

To właśnie dzięki roli wychowawcy utrwalane były nie tylko wartości patriotyczne, ale również moralne. Realizowana w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych idea „otwartej szkoły” polegała na zapraszaniu na lekcje wychowawcze gości: lekarzy, prawników, pedagogów, socjologów, policjantów, działaczy społecznych i politycznych. Przekazywali oni informacje o aktualnych potrzebach i zagrożeniach młodych ludzi oraz kształtowali postawę i światopogląd uczniów w okresie przemian polityczno-społecznych.

Absolwentka rocznika 1993, Żaneta Bilska, tak oto wspomina szkołę:

Z perspektywy lat okres nauki w szkole postrzegamy najczęściej przez pryzmat tego, czego nie przewidują szkole podręczniki, pamiętając najlepiej to, co z nauką miało najmniej wspólnego. Chociaż?... może właśnie te chwile kształtowały nasz charakter, naszą postawę wobec drugiego człowieka i tego wszystkiego, z czym przyszło nam się zmierzyć w naprawdę dorosłym życiu⁵⁴.

Dlatego tak ważna jest rola wychowawcy, który nie tylko swoją wiedzą, ale także postawą, niespotykaną osobowością i charyzmą, przekazuje najistotniejsze informacje o świecie i nas samych. To właśnie liczne fragmenty wspomnień nauczycieli i wychowanków przywołane przez J. Wrzaszczyk, opatrzone ponadto bogatą ikonografią, doskonale opowiadają o szkolnej rzeczywistości, ukazują aktywność absolwentów w różnych dziedzinach życia, uzupełniają materiał źródłowy o rozwój szkolnictwa w regionie częstochowskim oraz o przykłady patriotyzmu lokalnego.

Janusz Pawlikowski w monografii pod redakcją J. Sętowskiego sporo miejsca poświęca liceum i jego wychowankom podczas II wojny światowej, a zwłaszcza tajnemu nauczaniu. Autor napisze:

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże, s. 98.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże, s. 124.

Zebrania kompletu liczącego 4–12 osób, często koedukacyjnego [...], odbywały się w domach uczniów, niekiedy nauczycieli, czasem wędrowało się z lekcji na lekcję na różne przedmioty. Wszystko oczywiście przy staraniach o zachowanie jak największych środków ostrożności, gdyż Niemcy uznawali tajne nauczanie za działalność konspiracyjną. Poszukiwano na zajęcia pomieszczeń łatwych do opuszczenia w razie zagrożenia, miejscem nauki były również strychy, piwnice, warsztaty, niekiedy nawet pola czy lasy⁵⁵.

Nauka odbywała się według programu przedwojennego dla szkół ogólnokształcących, który obejmował treści patriotyczne. Zdobycie podstawowej lektury było poważnym problemem, dlatego też nauczyciele często pożyczali własne podręczniki czy też atlasy. Egzaminy dojrzałości odbywały się przeważnie w niedzielę, w prywatnym domu, w obecności komisji i wysłannika tajnego kuratorium. Pawlikowski nadmienia, że nauka na tajnych kompletach była płatna, by chociaż w niewielkim stopniu nauczyciele mogli być wynagradzani za swój trud i poświęcenie⁵⁶.

Pomimo zagrożenia i ciągłego napięcia, jakie niesło ze sobą tajne nauczanie, dla wykładowych nauczycieli było ono sprzeciwem wobec zastanych warunków, a także próbą normalnego funkcjonowania i oczekiwania na lepsze życie w wolnym kraju.

Autor wymienia również nazwiska nauczycieli „Traugutta”, którzy stracili życie zamordowani przez gestapo, zginęli w trakcie walk kampanii 1939 roku, znaleźli się wśród ofiar zbrodni katyńskiej, zostali masowo rozstrzelani, pomarli w obozach koncentracyjnych, podczas walk oddziałów partyzanckich, w Powstaniu Warszawskim w 1944 roku. Jak podkreśla:

Losy niejednego z trauguciaków mogłyby posłużyć za scenariusz sensacyjnej powieści. Potraktowane zbiorowo, układają się w wojenną epopeję narodu, bowiem byli oni wszędzie tam, gdzie walczył polski żołnierz, prowadzili tajne nauczanie⁵⁷.

Istotnym elementem kształtującym patriotyzm szkolny jest nawiązywanie do wzniosłych momentów z przeszłości szkoły i jej wychowanków, przypomnianie o losach ludzi, którzy byli kiedyś związani z „Trauguttem”, osób dbających o pamięć historyczną. Z pewnością służy temu edukacyjna i wychowawcza działalność szkoły i pracujących tam pedagogów oraz postawa i zaangażowanie młodzieży, która pragnie stale poszerzać swoje horyzonty, nie tylko na płaszczyźnie naukowej, ale także kulturalnej, społecznej i regionalnej⁵⁸.

We wspomnianych monografiach poświęconych II Liceum im. Romualda Traugutta w Częstochowie przeważają wątki dotyczące genezy szkoły, jej funkcjonowania w okresie okupacji niemieckiej, w czasach powojennych, w okresie

⁵⁵ J. Pawlikowski, *Trauguciacy w czasie II wojny światowej (1939–1945)*, [w:] „Traugutt”. II Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta..., s. 63.

⁵⁶ Tamże, s. 65.

⁵⁷ Tamże, s. 75.

⁵⁸ Szerzej o tym zob. *Nowy regionalizm w badaniach literackich. Badawczy rekonesans i zarys perspektyw*, red. M. Mikołajczak, E. Rybicka, Kraków 2012.

transformacji politycznej. Zawierają one także biogramy zasłużonych nauczycieli i dyrektorów, opisują najważniejsze wydarzenia z historii szkoły, sukcesy wychowanków i nauczycieli, pokazują ewolucję szkoły od 1920 roku do chwili obecnej. Wśród zamieszczonych nazwisk absolwentów można odnaleźć znane osobistości częstochowskiego życia naukowego, politycznego, kościelnego i społeczno-kulturalnego.

Podjęta w opracowaniu analiza pokazała, że tradycja i patriotyzm opisywane przez autorów są ze sobą ściśle powiązane. Dowodzi ona znaczenia patronatu w rozwijaniu i umacnianiu tradycji narodowych i tożsamości narodowej, kształtowaniu postaw wartości obywatelskiej i patriotycznego poczucia przynależności do społeczności europejskiej i światowej.

W edukacji i wychowaniu, w ich sprzężeniu, kształtowanie postaw odnoszących się do tradycji i wychowania patriotycznego powinno być podstawą wychowania w ogóle i prowadzić do osiągnięcia pełni dojrzałości przez młodego człowieka, kształtującego swoją osobowość, w całym swoim życiu. II Liceum im. Romualda Traugutta w Częstochowie przekazuje i utrwala wspomniane wartości właśnie poprzez edukację, działalność patriotyczną, społeczną i kulturalną. Szkoła przeszła przez wiele reform, zmian społeczno-politycznych, dyrektorskich, a także kadrowych, jednakże doskonale wypełnia misję Traugutta-Powstańca – przekazuje wiedzę i uczy moralności opartej na najwyższych wartościach, których niepodobna ująć inaczej jak tylko w kategoriach powinnościowych.

Summary

II Romuald Traugutt High School in Czestochowa – a School Tradition and Patriotism

A positive character plays an increasingly important role in the education of young people representing a model of conduct and moral principles at the same time. Romuald Traugutt is a good example of such a role model – the last dictator of the January Uprising, a national hero and patriot.

The author of the article, on the basis of selected monographs on the functioning of II Romuald Traugutt High School in Czestochowa examines the impact of tradition and patriotism on education, history, the life of alumni, graduates and teachers of the school. The article shows the importance of patronage in the development and strengthening of national traditions and national identity, shaping the attitudes of civic and patriotic sense of belonging to the European community and the world.